

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ ІДЕЙ І.ОГІЄНКА У ПРОБЛЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається зміст та сутність професійної педагогічної компетентності і важливого її компоненту соціальної компетентності майбутніх учителів.

І.Огієнко надавав великого значення особі вчителя як провідника національних ідей, національної культури, національного світосприйняття. За словами вченого, на вчителя покладається особлива відповідальність як у справі збереження рідної мови, так і у вихованні відданих народу, нації громадян. Кожен вчитель насамперед має глибоко оволодіти рідною літературною мовою, докладно знати науку про рідномовні обов'язки, своєю поведінкою і способом життя впливати на учнів і оточення. Учителю також повинен привчати своїх учнів свято виконувати рідномовні обов'язки. Ідеї видатного вченого складають те підґрунтя, на якому формуються сучасні теорії національної освіти і виховання, концепції підготовки нової генерації педагогів, формування їх професійної компетентності.

Основними ознаками визначення професійної компетентності вчителя на сучасному етапі розвитку освіти і виховання є наявні знання для успішної діяльності; розуміння цих знань для практики; набір операційних умінь, володіння алгоритмами вирішення задач; здатність творчо підходити до професійної діяльності. Як підтверджують численні педагогічні дослідження (С.С. Барбіна, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, В.І. Маслов, О.М. Пехота та ін.), в образі талановитого професійно компетентного вчителя повинні гармонізуватися інструментальні компоненти (знання, вміння, активність, самостійність, індивідуальність) та професійні якості (тактовність, комунікативність, доброзичливість, емоційна врівноваженість тощо). Для потенціалу сучасного вчителя мають бути характерними:

1. Високий рівень загального розвитку (розуміння сьогоденних соціально-політичних і економічних перетворень, науково-філософський світогляд, глибокі знання, висока загальна професійна культура, соціальна активність, зрілі етичні погляди).

2. Професійне покликання (любов до дітей, потреба навчати і виховувати, захоплення педагогічною роботою, творче ставлення до роботи, потреба в одержанні знань, у формуванні вмінь і навичок професійної діяльності).

3. Професійно важливі якості (педагогічні здібності, готовність до особистісно-професійного саморозвитку, гуманістична спрямованість діяльності, вміння швидко орієнтуватися у педагогічній ситуації тощо).

У системі професійної підготовки вчителя важливе не тільки формування спеціалістів вузької спеціалізації, а дещо більше – процес формування професійної культури і компетентності. Словник сучасної української мови визначає, що компетентний – це такий працівник, який має достатні знання у якій-небудь галузі, який ґрунтується на знанні, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний. У сучасній науковій психолого-педагогічній літературі поняття "компетентність" характеризується як готовність на професійному рівні виконувати свої посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог та стандартів. А професійно-педагогічна компетентність визначається як сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою найкращого вирішення педагогічних завдань.

Вчитель виконує дві ролі: перша – як функціонер, тобто здійснює технологічні завдання – забезпечує засвоєння учнями певної сукупності знань, умінь та навичок. Але самі знання, уміння та навички мають подвійну природу: одні з них стосуються зовнішнього світу, інші – самої особистості, людей та суспільства, як органічного середовища і простору людського буття. І якщо перші, умовно кажучи, можна передати "механічно", звертаючись до учня переважно як до об'єкта навчання, то другі набувають реально особистісної сутності тільки тоді, коли переживаються самим учнем у живій практиці спілкування та взаємодії з учителем. Звідси друга і найважливіша роль учителя – він є вихователь і наставник. Його обов'язок – сформувати у дитини здатність та навички ефективно взаємодіяти з оточуючим світом, розвивати уміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, розуміти почуття і поведінку оточуючих, встановлювати визначені межі допустимої поведінки. Цей аспект суспільних завдань вчителя якраз і становить сферу його соціальної компетентності. У реальній життєвій практиці шкільної діяльності ці виміри і складові вчительської професії нерозривні між собою і утворюють кумулятивну єдність, яка складає професійно-педагогічну компетентність. Виділена соціальна компетентність вчителя є важливим системоутворюючим чинником цього процесу.

Формування майбутнього вчителя як особистості, включення його у суспільне життя як активного дієвого суб'єкта проходить період від переведення його з позиції об'єкта педагогічного впливу на позицію суб'єкта навчально-професійної діяльності і далі суб'єкта професійного розвитку. Цей процес можна поділити на такі етапи:

- початковий (оволодіння основами знань і суспільним досвідом);
- формуючий (глибока обізнаність, освіченість і світоглядна зрілість);
- професійно-адаптивний (професійна та суспільна активність).

Важливо відмітити факт, що процес соціалізації є безперервним процесом, який триває впродовж усього життя особистості і період формування професійної педагогічної компетентності майбутнього вчителя детермінований різними соціалізаційними процесами. Студент у процесі навчання формує необхідні уміння, навички, що складають соціальну компетентність, при цьому теж соціалізується у новому, соціокультурному середовищі. Однак, процес соціалізації дорослих (а студента можна віднести до цієї категорії) і дітей має деякі суттєві відмінності:

1. Соціалізація дорослих полягає головним чином у коригуванні зовнішньої поведінки, натомість соціалізація дитини у формуванні базових цінностей та орієнтацій.
2. Дорослі схильні до самостійного оцінювання існуючих норм, а діти здебільшого засвоюють їх як дані.
3. Соціалізація дорослих є багатовимірною і передбачає вибір, а соціалізація дитини вимагає дотримання загально визначених правил і визнання авторитету дорослого.
4. Соціалізація дорослих спрямована на те, щоб допомогти людині оволодіти певними навичками, а соціалізація дітей формує головним чином мотивацію їхньої поведінки [1:239].

Особливості соціалізації студентської молоді вимагають розробки відповідних ефективних педагогічних технологій навчання, виражених педагогічних форм, методів, засобів формування професійної соціальної компетентності майбутніх педагогів.

В науковій практиці створені різноманітні технологічні моделі професійної підготовки вчителя. Так, розроблена особистісно орієнтована модель підготовки вчителя (І.Я. Зязюн, І.Ф. Кривонос). Вона вміщує технологічну, етичну та підсистему відносин.

На основі інтеграції на національному підґрунті історичних та логіко-теоретичних педагогічних знань, диференціації їх вивчення, індивідуалізації професійних умінь і навичок у формуванні суб'єкт-суб'єктної морально-етичної, педагогічно доцільної взаємодії викладачів, майбутніх вчителів та учнів, розроблена нова модель загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя (А.М. Бойко). Вирізняються три головні групи компонентів: 1) концептуальна; 2) структурно-змістова; 3) організаційно-педагогічна.

У межах проведеного нами дослідження було розроблено методичну систему підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності, а саме – розв'язання соціально-педагогічних задач. Цей напрямок розглядає лише один із аспектів формування соціальної компетентності майбутніх учителів.

Загальна логіка реалізації технологічного підходу підготовки майбутніх вчителів до розв'язання соціально-педагогічних задач базується на дедуктивному підході і становить:

- проектування цілей навчання студентів;
- засвоєння студентами загальних опорних знань (типологія соціально-педагогічних задач, алгоритм розв'язку, методичний інструментарій розв'язку тощо);
- поетапне виконання студентами практичних завдань, що вміщують різний рівень складності, утруднення і забезпечують перехід від навчання до професійної соціально-педагогічної діяльності;
- контроль, оцінювання та корекція процесу засвоєння знань, умінь студентів та основи рівнів сформованості умінь розв'язувати соціально-педагогічні задачі.

Розроблена методика підготовки майбутніх вчителів до професійної соціально-педагогічної діяльності передбачає корекцію *цілей* цього процесу. Реалізується інноваційний підхід в осмисленні нової соціальної ролі вчителя, цілісного уявлення про соціально-педагогічну діяльність, на основі стимулювання самостійності, активності, розвитку творчості здійснюється підготовка спеціаліста, спроможного кваліфіковано вирішувати соціальні професійні завдання і, разом з тим, виховання гуманної особистості майбутнього вчителя.

Оновлюється *зміст* навчально-виховної підготовки студентів з педагогіки з опорою на сукупне соціально-філософське, психологічне, педагогічне знання про людину, сучасні теоретико-методологічні концепції особистісно-діяльнісного напрямку, альтернативні виховні системи, педагогічні інновації, комплекс методичного інструментарію стосовно розв'язку соціально-педагогічних задач. Відбуваються зміни і в *засобах* педагогічної комунікації, формах і методах педагогічної взаємодії. Наші дослідження показують, що зростанню рівня професійної майстерності сприяють активні форми і методи навчання, що відтворюють контекст майбутньої професійної діяльності, причому не лише предметний, але й соціальний.

Нова позиція передбачала зміну *статусу* студента, який перетворюється на суб'єкт пізнавальної діяльності за умови створення стимулюючого середовища для розвитку його здібностей, інтересів, нахилів, потреб. Здійснюється перехід від масово-репродуктивного до індивідуально-творчого підходу.

За нових умов особистість студента формується під провідним впливом особистості і діяльності *викладача*, який через свою особу транслює соціальний освітній досвід.

Таким чином, технологічний підхід до підготовки майбутніх вчителів до розв'язання соціально-педагогічних задач передбачає якісні зміни всіх складових дидактичної системи: мети, змісту навчальної інформації, засобів педагогічної комунікації, форм та методів педагогічної взаємодії, суб'єктів педагогічного процесу, а також розвиток професійної і пізнавальної мотивації і формування педагога як творчої особистості.

Процес підготовки майбутніх вчителів до розв'язання соціально-педагогічних задач має наступні компоненти: цільовий, змістовий, технологічно-процесуальний, контрольно-оцінний.

Технологічний підхід у підготовці студентів до розв'язання соціально-педагогічних задач різних типів забезпечив:

- розвиток цілісного уявлення про професійну соціально-педагогічну діяльність вчителя та її окремі фрагменти;
- формування творчого професійного мислення, професійних мотивів та інтересів;

– навчання студентів розв'язувати соціально-педагогічні задачі різних типів, формування соціальних умінь і навичок взаємодії і спілкування, виховання відповідального ставлення до праці вчителя, гуманного ставлення до особистості.

Суспільні тенденції гуманізації змісту, форм та методів педагогічного процесу, орієнтація на врахування індивідуальності кожного учня, розкриття та збагачення його життєвого потенціалу знаходяться в прямій залежності від особистості педагога, його професійної компетентності. Посилюється невідповідність між соціальною роллю педагога, необхідністю поліпшити його професійну підготовку до здійснення соціально-педагогічної діяльності та реальним станом виховання молоді у нашому суспільстві.

Кожний вчитель, особисто соціалізуючись і трансформуючи людинознавче знання, здійснює власне, індивідуально-неповторне відтворення соціуму і накопичення знань. Саме професійна соціальна компетентність вчителя реалізує соціально-культурний досвід тисяч поколінь. Тому так важливо у процесі підготовки майбутніх педагогів виділяти компонент – соціальна компетентність – і формувати та розвивати необхідні для цього знання, уміння і навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лавриненко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси. – К.: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
2. Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя: Збірник науково-методичних праць / Ред. кол. Дубасенюк О.А. та ін. – К.: ІЗМН, - Житомир: держ. пед інститут. – 1999. – 188 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.11.2001 р.

Ковальчук В.А. Актуальность ведущих идей И.Огиенко в проблеме формирования профессиональной компетентности будущего учителя.

В статье рассматривается содержание и сущность профессионально-педагогической компетентности и важного ее компонента – социальной компетентности будущих учителей

Kovalchuk V.A. Topicality of I.Ogiyenko's in solving the problem of professional competence of future teachers.

The author considers the content and the essence of professional competence and its important component of social competence of future teachers.